

Nr 363.

Av herr **Lövgren** i Nyborg **m. fl.**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition, nr 116, angående omorganisation av det högre skolväsendet m. m.*

Enligt Kungl. Maj:ts proposition nr 116 skulle följande kommunala mellanskolor kunna komma i betraktande till ombildning till allmänna läroverk, nämligen de, som hava varit i verksamhet år 1920 samt under läsåren 1920—1921 till och med 1926—1927 haft ett genomsnittligt lärjungeantal överstigande 100. Dessutom finner sig departementschefen icke kunna ifrågasätta upprättande av mer än ett nytt statsläroverk i vart och ett av de län, där mellanskolor, vilka i övrigt uppfylla villkoren, äro i verksamhet. Vidare bör enligt propositionen hänsyn tagas till tillgången på redan befintliga läroverk på samma ort eller i grannskapet.

Enligt skolkommissionens förslag skulle däremot nästan alla kommunala mellanskolor förstatligas. Kommissionen ansåg, att ett genomsnittligt lärjungeantal av minst 64 under den tid, vederbörande kommunala mellanskola varit i verksamhet, normalt borde uppställas som villkor för vederbörande skolas förstatligande. Vidare yttrar kommissionen: »Emellertid ligger det i sakens natur, att övertvägandet i detta, lika litet som i andra dylika fall, kan få föresiggå med uppmärksamheten *uteslutande* eller alltför ensidigt fäst vid sådana *arimetiska* grunder. Hänsyn av annan art måste jämväl tagas, t. ex. ortens läge i landet, förefintligheten av andra läroverk i omedelbart grannskap o. s. v.»

Starka skäl föreligga enligt min mening för ett förstatligande av ett betydligt större antal kommunala mellanskolor än vad som föreslås i propositionen. Om icke statsfinanserna omöjliggöra det, borde ett förstatligande av de kommunala mellanskolorna ske i enlighet med skolkommissionens förslag. Härigenom skulle en stor ekonomisk orättvisa gottgöras, ty som nu är förhållandet hava de kommuner, som sakna statsläroverk och som hava inrättat kommunala mellanskolor, att bära proportionellt oerhört mycket större ekonomiska bördor för den högre undervisningen än de städer, som hava allmänt läroverk. Härtill kommer, att de förstnämnda kommunernas ekonomiska bärkraft i de allra flesta fallen äro betydligt mindre ekonomiskt bärkraftiga än läroverksstäderna.

Är nu så förhållandet, att statsekonomiska skäl lägga hinder i vägen för ett

allmänt förstatligande av de kommunala mellanskolorna, så kan jag dock icke gilla de i propositionen framlagda principer, enligt vilka kommunala mellanskolor skola förstatligas.

Naturligt är, att som skolkommissionen föreslår ett visst minimiantal lärjungar fordras för ett förstatligande. Men detta bör enligt min mening knappast sättas högre än det av skolkommissionen föreslagna antalet 64. Vidare bör, vad som också skolkommissionen påpekat, *aritmetiska grunder icke uteslutande* komma till användning vid bestämmande av de skolor, som skulle kunna komma ifråga till ombildning till statsskolor. Övriga hänsyn böra härvidlag med stor styrka göra sig gällande. Enligt min åsikt bör stor vikt fästas vid vederbörande kommunala mellanskolas ålder. Således böra de äldsta kommunala mellanskolorna först och främst ombildas till statsskolor. De kommuner, som redan på ett tidigt stadium inrättade kommunala mellanskolor, hava under en lång följd av år måst vidkännas ofta rätt betydande ekonomiska uppoffringar för dessa skolor. Det är därför icke mer än rätt och billigt, att dessa kommuner först och främst komma i åtnjutande av den lindring i ekonomiskt närseende, som ett förstatligande av den kommunala mellanskolan innebär för vederbörande kommun. Vidare har detta tidiga inrättande av en kommunal mellanskola visat hos vederbörande kommun ett berömvärt intresse för den högre undervisningens ändamålsenliga ordnande, ett intresse, som varit till gagn för det allmänna och därför bör få sin belöning.

Dessutom bör synnerligen stor vikt fästas vid ortens läge i landet och förefintligheten av andra läroverk i grannskapet.

Vid hävdandet av dessa mina principer kommer jag till det resultatet, att Nederkalix kommunala mellanskola bör ombildas till en statens samrealskola. De skäl, som tala för denna ombildning, äro följande:

1. Skolan är organiserad som kommunal mellanskola från och med höstterminen 1911 och åtnjuter statsbidrag som sådan från och med den 1 januari 1912. Den är således den äldsta norr om Stockholm.

2. Medeltalet lärjungar utgjorde under läsåren 1917—1921 113 och under läsåren 1922—1927 106. Departementschefen har visserligen i propositionen påpekat, att lärjungeantalet gått starkt tillbaka under de senaste åren, och att han därför lämnat skolan åsido vid övervägandet av vilka mellanskolor, som skulle av honom föreslås till förstatligande. Härvidlag vill jag dock med styrka påpeka, att denna tillbakagång i lärjungeantalet sammanhänger med den ekonomiska kris, som under de senaste åren gått ut över Kalixbygden. Visserligen är undervisningen för medellösa elever helt och hållet avgiftsfri, men det medför ändock en hel del utgifter för föräldrarna att hålla ett eller flera barn i skolan, utgifter som under dessa svåra tider varit omöjliga att bära för den allra största delen av bygdens befolkning. Som sådana utgifter må nämnas ökade kostnader för kläder och skodon, kostnader för skolmaterieell o. s. v. Härtill kommer på grund av kommunens stora utsträckning i ett mycket stort antal fall kostnader för inackordering.

Huru dessa förhållanden hava inverkat på sammansättningen av skolans lärjungeskara torde framgå av följande sifferuppgifter avseende läsåret 1922—

1923, då elevantalet var störst, och innevarande läsår. Härvidlag bör också märkas, att den ekonomiska krisen för Kalixbygdens vidkommande började år 1922.

Läsåret 1922—1923: Närvarande lärjungar h. t. 149 och v. t. 150.

Av lärjungarna voro detta läsår 61 (40.9 %) helt befriade från terminsavgifter och 39 (26.2 %) befriade från tre fjärdedelar av terminsavgifterna. Således tillhörde icke mindre än 67.1 % av lärjungantalet föräldrar, som voro obemedlade eller mindre bemedlade.

Läsåret 1926—1927: Närvarande lärjungar: h. t. 72 och v. t. 72.

Av lärjungarna voro detta läsår 13 (18.1 %) helt befriade från terminsavgifter och 23 (31.9 %) befriade från trefjärdedelar av terminsavgifterna, tillsammans 50 %.

Dessa siffror innebära följande förskjutningar i lärjungarnas fördelning med avseende på föräldrarnas ekonomiska villkor.

	Grupp:	1922—1923	1926—1927	Minskning:
1.	Föräldrar välbergade	49	36	26,5 %
2.	» mindre bemedlade.	39	23	41,1 %
3.	» medellösa	61	13	78,7 %

Härvidlag bör också märkas, att, då penningvärdet fallit avsevärt under denna tid och terminsavgifterna till beloppet hela tiden varit desamma, 1922—1923 en del föräldrar tillförts grupp 1, vilka nu måst tillföras grupp 2. Härtill kommer att det ekonomiska nödläget inom kommunen verkat även på grupp 1; jag tänker härvidlag närmast på trävaruindustriens tjänstemän, av vilka en stor del mist sina anställningar under det andra fått sina löner betydligt reducerade.

Här kanske också bör anmärkas, att elevantalet med all säkerhet under alla förhållanden kommer att stiga nästa läsår, ty elevantalet i högsta klassen är endast 9, under det att allra minst 20 nya elever beräknas vinna inträde vid skolan vid nästa läsårs början.

Av det anförda torde otvetydigt framgå, att orsaken till nedgången i lärjungantalet ligger i den ekonomiska kris, som övergått Nederkalix och angränsande kommuner. Ganska många elever från grannkommunerna hava nämligen besökt och besöka fortfarande Nederkalix kommunala mellanskola.

Det vore en orättvisa att nu låta Nederkalix kommun även i detta hänseende lida för den ekonomiska kris, som utan kommunens eget förvållande drabbat densamma. Hade denna kris icke kommit, så hade lärjungantalet icke minskats, åtminstone icke i någon avsevärd grad, och departementschefen hade då icke haft orsak att bortse från Nederkalix kommunala mellanskola vid övervägandet av vilka mellanskolor, som omedelbart borde ifrågakomma till utbildning till statsskolor.

3. Även ur geografisk synpunkt tala mycket starka skäl för ett förståtligande. Kalix älvdal är den enda större älvdalen i Norrland, som saknar statskola. Härtill kommer att den även saknar järnvägskommunikationer. Till Luleå är det 92 km:s landsvägsresa eller också 25 km:s landsvägsresa till

järnvägsstationen Vitvattnet och därifrån flera timmars järnvägsresa. Till Haparanda är det 62 km:s landsvägsresa eller också järnvägsresa som till Luleå. Avstånden räknade från Kalix municipalsamhälle.

Vidare må här anföras, att Nederkalix kommun är vårt lands ostligaste rent svenska kommun och som sådan bildar den svenskhetens utpost mot finnbygden. Den är sedan gammalt ett kulturcentrum för hela älvdalen och borde därför vara självskriven till erhållande av en statens samrealskola.

För de övriga norrbottniska älvdalarna har staten sört ganska väl i kulturellt avseende. Pite älvdal har statsamskola i Piteå, Lule älvdal har högre allmänt läroverk i Luleå och härtill kommer, att propositionen föreslår inrättandet av en samrealskola i Boden. Torne älvdal har statsamskola i Haparanda. Härtill kommer, att samtliga dessa älvdalar äro försedda med järnvägskommunikationer.

Det direkta lärjungområdet är också jämförelsevis stort. Det omfattar Nederkalix och Töre socknar med en sammanlagd folkmängd av c:a 17,000 invånare. Härtill kommer, att skolan besökes av ett jämförelsevis stort antal elever från Tornedalen och övriga finsktalande delar av Norrbottens län. Innevarande läsår äro elva lärjungar från finnbygden. Orsaken till att många föräldrar från finnbygden föredraga att sända sina barn till Nederkalix i stället för till Haparanda är den, att Nederkalix är rent svensk bygd.

Vidare är Nederkalix kommun en ren landskommun. Detta bör även tala för min åsikt i denna fråga. Hittills har det varit så, att städerna på allt sätt gynnats vid placandet av statliga anstalter, så väl kulturella som av annat slag. Huru detta har gynnat städernas befolkning i synnerhet vad beträffar deras möjlighet att skaffa högre bildning åt sina barn torde framgå av följande siffror, som avse läsåret 1914—1915. Dessa äro de sista, jag haft tillgängliga, men förändringen i förberörda hänseende torde icke under de senare åren hava varit så stora, att de relativa talen kunnat rubbas i någon avsevärd mån. Detta läsår hade av de allmänna läroverkens 24,373 lärjungar 17,711 sin hemort i läroverksstaden och 6,662 utom densamma. Av de senare hade ett stort antal sin hemort i städer med endast 6-klassiga allmänna läroverk. Sätta vi detta antal så lågt som till 700 få vi följande siffror, 18,411 med hemort i städer och 5,962 med hemort på landsbygden och i städer utan allmänt läroverk. Vid slutet av 1914 var städernas folkmängd 1,553,000 och landsbygdens 4,157,000. På 10,000 invånare kommo således detta år för städernas vidkommande 120 lärjungar i de allmänna läroverken och för landsbygdens vidkommande knappt 14. Dessa relativa tal visa klarare än många ord huru gynnade städerna äro i förhållande till landsbygden, när det gäller möjlighet till erhållande av undervisning vid ett allmänt läroverk.

Då Nederkalix kommunala mellanskola är belägen på gränsen till det finska språkområdet men dock i rent svensk bygd, har den en stor mission att fylla för svenskhetens bevarande och vidare utbredande i de östra gränstrakterna. Detta visar sig också i det relativt stora antalet lärjungar från norrbottens finsktalande delar. Detta antal visar dessutom stadig tendens till stegring. På grund härav och på grund av de ekonomiska svårigheter, med vilka Neder-

kalix kommun har att brottas, anser jag, att Nederkalix kommun bör åtnjuta samma fördelar som Haparanda stad vad de ekonomiska förpliktelserna till skolan beträffar. Förhållandet är nämligen det, att Haparanda stad är befriad från den andra städer, i vilka statens samskolor äro inrättade, åliggande förpliktelsen att årligen till staten inleverera ett belopp motsvarande en fjärdedel av den vid skolan anställda lärarpersonalens grundlöner.

På nu anförda skäl föreslå vi alltså,

att riksdagen ville besluta att även inom Nederkalix kommun genom successivt övertagande från och med den 1 januari 1928 av där befintlig kommunal mellanskola upprätta en fykklassig samrealskola, under villkor att Nederkalix kommun åtager sig att tillhandahålla erforderliga undervisningslokaler jämte inredning och möbelutrustning ävensom bostad eller hyresersättning åt rektor samt att kommunen i förekommande fall tillhandahåller sådan från mellanskolan till läroverket överflyttad ordinarie ämneslärare och ämneslärarinna, som icke äger behörighet till adjunktstjänst vid allmänt läroverk, bostad och bränsle eller ersättning därför.

Stockholm den 16 mars 1927.

Ernst Hage.
N. E. Nilsson.

Elof Lindberg.
Jöran Grapenson.

O. W. Lövgren
i Nyborg.
J. P. Dahlén.
Rob. Samuelsson.